

Uzgojni rad u stočarstvu, kao temelj podizanja stočarske proizvodnje u zemlji, s osvrtom na uzgojni smjer i pasminsku rajonizaciju goveda

U V O D

Posebno mjesto i značaj u podizanju stočarstva i stočarske proizvodnje pridaje se uzgojno selekcijskim zahvatima. Danas se ne može zamisliti rad na podizanju stočarstva i stočarske proizvodnje, a da on prvenstveno ne bazira na izboru (selekciji) životinja i kompleksu drugih uzgojno-meliorativnih zahvata, koji takav uzgojno selekcijski rad normalno prate.

Poznata je činjenica, da se životinje iste pasmine međusobno razlikuju, te nemaju u poželjnoj mjeri podjednake tjelesne osobine, kao i proizvodna svojstva. Uslijed takvog činjeničnog stanja, potrebno je odabirati takve životinje, koje po svojim nasljednim svojstvima, najbolje odgovaraju postavljenom cilju odgajivanja.

Uzgojno selekcijski rad određen je dakle činjenicom, da je u stočarskoj proizvodnji osnovna proizvodna jedinica — životinja-individuum, — o kojoj u velikoj mjeri ovisi kvalitet, a i kvantitet proizvodnje. Danas se služimo u uzgojno selekcijskim indirektnim metodama u svrhu određivanja uzgojne vrijednosti pojedinih životinja i to odabiranjem životinja na osnovna svojstva roditelja, pobočnih srodnika i direktnih potomaka.

Tako uzgojni rad obuhvaća upravo sve postupke i zahvate, te mu je krajnja svrha — izgraditi te osnovne proizvodne jedinice.

Povećati proizvodnju ne ćemo moći samo tim mjerama, jer ona će ovisi samo o životinji i njenim individualnim osobinama, nego i o drugim faktorima kao što su:

- a) hrana kao sirovina za uzdržavanje i proizvodnju;
- b) odgovarajući tehnološki procesi, koji se primjenjuju u određenoj proizvodnji;
- c) ekonomski i ekološki uslovi u kojima se ista odvija.

Ako želimo, prema tome, postići visoku proizvodnju određenog pravca, moramo imati i stoku visokih proizvodnih kapaciteta (za izvjestan smjer proizvodnje) osiguravši optimalne uslove proizvodnje (ishrana) i primjenivši i najefikasnije tehnološke procese.

Uzgojno selekcijski rad u stočarstvu treba biti tako usmjeren, da nam u uzgojima stvara životinje visoke proizvodnje te se u tom pravcu treba vršiti izbor životinja i njihovo međusobno razmnažanje. Pored izbora životinja prema fenotipu, kao jednom od pomagala, služimo se kod izbora životinja i podacima o njihovoj proizvodnji. Temeljna pak osnova kod izbora životinja i određivanja njenih kvaliteta treba biti kontrola proizvodnih svojstava (kontrola mliječnosti kod goveda.)

Kontrola mliječnosti je osnova selekcijskog rada. Provođenjem ovoga selekcijskog zahvata u uslovima optimalne ishrane primjenivši i najefikasnije tehnološke procese

dobili bi pravi odraz genetskih mogućnosti krave, dobili bi dakle njezin maksimalni proizvodni kapacitet. U tom slučaju znači, da smo dotičnoj životinji osigurali sve uslove, da je mogla ispoljiti maksimalne mliječne sposobnosti. Takav sistem selekcijskog rada u širem obimu je neizvediv, te ga u uzgojnom selekcijskom radu nisu pri-mijenile ni zemlje, gdje je stočarstvo i stočarska proizvodnja na najvišoj visini.

Sistem provođanja kontrole muznosti kakav je zaveden u drugim zemljama, kao i kod nas, bazira na registraciji proizvodnje mlijeka pojedinih životinja na normalnoj ishrani, kakva vlada u dotičnom kraju i kod dotičnih stočara.

Stada obuhvaćena kontrolom muznosti i vršenjem izbora životinja prema postav-ljenom uzgojnom cilju, koristeći podatke proizvodnje postignute u danim uslovima, vrše se važni selekcijski zahvati nad takvim stadima, tako da matična stada uvijek služe kao melioratori stočarske proizvodnje bilo samih matičnih stada, bilo zemaljskog stočarstva odlijevanjem rasplodnog materijala u narodno stočarstvo.

Iako registrirani podaci o prosječnoj proizvodnji nisu maksimalni prosječni kapa-citeti, to ipak takvi podaci imaju veliku vrijednost, što se tiče uzgojno selekcijskog rada, i procjenjivanja uzgojne vrijednosti matičnih stada. Tako je na pr. proizvodnja svih kontroliranih krava u Zap. Njemačkoj u godini 1957. iznosila po kravi godišnje 3807 kg mlijeka, dok se za istu godinu procjenjuje, da je proizvodnja nekontroliranih krava iznosila 2742 kg mlijeka godišnje. Dakle, razlika je preko 1000 kg (1065 kg) po kravi u korist kontroliranih stada.

Prema podacima o proizvodnji naših matičnih stada u 1957. god. imamo prosječnu proizvodnju po kravi 2889 kg, dok se procjenjuje da je proizvodnja po kravi nematič-nih krava na našem području oko 1100 kg mlijeka godišnje. Tu vidimo daleko veću razliku između matičnih i nematičnih stada kod nas, nego li je to slučaj kod uspored-be stada u Zap. Njemačkoj.

Ta nam činjenica jasno govori, da naša matična stada mogu poslužiti kao melio-ratori stočarske proizvodnje u narodnom govedarstvu, te da i na ovakav način bazi-rana provedba kontrole muznosti ima svoje opravdanje.

Jasno je, da paralelno s takvim selekcijskim akcijama treba kako na organizi-ranim individualnim gospodarstvima, tako i kod drugih neorganiziranih stočara podu-zimati razne akcije i mjere u organiziranju proizvodnje kvalitetne stočne hrane, kao i stvaranje boljih uslova za razvijanje proizvodnih svojstava životinja.

Kako se nad matičnim stadima kod organiziranih proizvođača vodi više brige i ulažu i sami stočari više pažnje koristeći i svoje znanje i umjeće, to matična stada imaju u većini slučajeva veće proizvodne sposobnosti, nego što iskazuju podaci o proizvodnji. Stalnim izborom najboljeg od najboljih birajući stalno kroz generacije i najbolje rasplodnjake za oplodnju svojih stada, matična stada organiziranih proizvo-đača imaju u latentnom stanju osnovu visoke proizvodnje, koja će se ispoljiti u boljim uslovima ishrane i njege.

Osim toga, u matičnim stadima organiziranih stočara pojedinog uzgojnog područja vršimo uspoređivanje mliječne proizvodnje krava, koja je proizvod približno jednakih uslova. Takva uspoređivanja nam daju mogućnost utvrđivanja vrijednosti pojedine životinje unutar matičnog stada, što za procjenu uzgojne vrijednosti pojedine životi-nje unutar matičnog stada, ima važan značaj. Koristeći dakle registrirane podatke o proizvodnji, te uspoređujući iste sa životinjama iz istog stada i sličnog područja jedna-kih ili sličnih uslova proizvodnje, dobivamo sigurniji oslonac kod donošenja ocjene uzgojne vrijednosti pojedine životinje. Na takvim principima treba bazirati uzgojni rad u stočarstvu dajući kod izbora životinja prednost plus varijantama.

STANJE STOČARSKE PROIZVODNJE I PRAVAC UZGOJNO SELEKCIJSKOG RADA U GOVEDARSTVU

Osnovna karakteristika govedarske proizvodnje u NR Hrvatskoj usmjerena je u pravcu proizvodnje mlijeko-meso preko pasmine goveda kombiniranih svojstava.

Proizvodni kapaciteti mlijeka najbrojnije zastupljenih pasmina goveda (simentalac i smeđe govedo) procjenjuje se sa preko 4000 kg mlijeka u matičnim stadima stočarskih organizacija i socijalističkih gospodarstava (poljoprivredna dobra). Kvalitet mlijeka zadovoljava time, da se uzgojni cilj sve više usmjerava ka većoj proizvodnji mliječne masti.

Domaće šareno govedo (simentalsko) kao tipično govedo kombiniranih svojstava (mlijeko — meso) udomaćilo se je na našem području zadržavajući i dalje osnovne karakteristike kombiniranog goveda. Uz tovnne tipove unutar pasmine susrećemo u uzgoju i mliječne tipove goveda. To je svakako posljedica sistematskih selekcijskih zahvata, koji se inače poduzimaju na uzgojnom području simentalaca.

Iako su hranidbene prilike, način držanja i stočarenja još uvijek nezadovoljavajuće na većem uzgojnom području domaćeg šarenog goveda, to se govedo u prosjeku jedva iskorištava sa 60—70% svog kapaciteta. No i u takvim uslovima sredine susrećemo životinje zadovoljavajuće mliječne proizvodnje. U boljim hranidbenim uslovima takav proizvodni tip goveda daje i povećanu proizvodnju, jer za povećanu proizvodnju ima i potrebnu mliječnu osnovu. (Mliječno-mesni tip).

Isto tako nalazimo na istom uzgojnom području i takve tipove goveda, ali u znatno manjem postotku, koje predstavlja tip više mesnijeg-tovnijeg goveda, čija je mliječna proizvodnja manja. Takvi tipovi goveda pohranjenu hranu više koriste za stvaranje mesne mase (mesno-mliječni tip goveda).

Mesne kvalitete našeg domaćeg šarenog goveda su također zadovoljavajuće i odgovaraju današnjim zahtjevima tržišta. Prevelika koščatost, koja je bila karakteristika naročito predratnog simentalca, postepeno se smanjuje. U godinama naime poslije rata u našim stočarskim organizacijama kao i u narodnom uzgoju forsira se niži tip goveda, dubokih i širokih oblika tijela sa dobro razvijenim zadnjim dijelom tijela, te sa dobro izraženim partijama mesa, koje inače predstavljaju najkvalitetnije meso. Takav tip goveda ima povoljniji odnos mesa prema kostima nego li je to slučaj bio kod starijeg tipa simentalca, odnosno smeđeg goveda. U tom će pravcu trebati usmjeriti uzgojno selekcijski rad u govedarstvu dajući uvijek prioritet u matičnim uzgojima takvim tipovima životinja.

Pored velikog utjecaja koji vrši kvalitetna hrana na brži rast i prirast, isto tako važnu ulogu ima u ekonomici prirasta i nasljedna osnova za takva svojstva.

Ova je činjenica vrlo važna obzirom na tovnne kvalitete našeg najbrojnijeg domaćeg goveda simentalca. Kvalitet tovnog goveda ovisit će više o kvaliteti grla stavljenog u tov, nego o ishrani u tovu i primjeni odgovarajućeg tehnološkog procesa. Dakle, problemi tova goveda su manje prehradbene, tehnološke, a više biološke prirode. To znači, da je i problem prvoga reda i u tovu goveda — selekcija. Kako je postavljeno kao uzgojni cilj formirati govedo gospodarskog tipa sa naglašenom mliječnošću i dovoljno razvijenim skladnim, razmjerno dugim i oblim trupom, prostranim okvirom sa nešto nižim uzrastom, to takav tip kombiniranog goveda ima sve osobine goveda zadovoljavajuće mliječne proizvodnje uz dovoljno razvijena i točna svojstva. Takav tip goveda obzirom na brzinu uzrasta i razvoja u povoljnim hranidbenim uslovima predstavlja tip ranozrelog goveda. Takav je tip goveda pogodan kako za mliječnu proizvodnju, tako i za suvremeni intenzivni tov. Govedo takvog tipa je dobar iskorištavač hrane, što je vrlo važno svojstvo u ekonomici proizvodnje.

PASMINSKA RAJONIZACIJA GOVEDA NA PODRUČJU HRVATSKE

Ako imamo u vidu navedene momente, te obzirom na klimatske faktore mogućnosti stvaranja hranidbenih uslova, kao i druge faktore, koji su različiti u pojedinim rajonima Hrvatske, to bi pasminska rajonizacija, odnosno rajonizacija proizvodnih tipova bila slijedeća:

Uzgojno područje domaćeg šarenog goveda (domaći simentalac) zadržao bi se na njegovom današnjem uzgojnom području. Tako bi se na području zapadne i sjeverne, te istočne Hrvatske u narodnom stočarstvu uzgajalo kombinirano govedo.

Kod toga bi se u zapadnom i sjevernom dijelu Hrvatske forsirao u uzgoju mliječno-mesni tip domaćeg šarenog goveda. Na tom području uzgajalo bi se govedo s pravcem proizvodnje uzgoj — mlijeko — meso. To je područje bilo i do sada, a ostat će i u budućnosti, kao područje uzgoja goveda za remont i to dijelom za vlastiti remont, a dijelom za druga područja, koja se ne će baviti u većoj mjeri uzgojem remonta.

Na tom uzgojnom području najjača je proizvodnja remontnog materijala, koji se preko postojećih organizacija organiziranom proizvodnjom odlijeva i u druga područja, pa i u područja drugih Republika. U istočnom području Hrvatske (Slavonija i Srijem) prednost bi se dala u uzgoju mesno-mliječnom tipu domaćeg šarenog goveda.

Govedo iz skupine sivosmeđeg goveda forsiralo bi se na području Istre, Gorskog Kotara, Like i Dalmacije.

U području Istre proširilo bi se smeđe govedo i njegovi križanci, gdje su uslovi povoljniji, dok bi se na ostalom području zadržao istarski podolac.

Na području Dalmacije, te pogranični dio Like sa Dalmacijom (Gračac) zbog cskudnijih prehrambenih prilika uzgajalo bi se sivo govedo i njegovi križanci.

Rajon Like i Gorskog Kotara bilo bi područje smeđeg goveda i njegovih križanaca. Na tom području nalaze se pincgavski križanci i iskrižana buša. U tom području formirali bi se u uzgoju najniži tipovi smeđeg goveda.

Pincgavsko govedo zadržalo bi se dijelom na Baniji i jednom dijelu Korduna, dok bi se u graničnom području trebalo forsirati najniži tip domaćeg šarenog goveda (domaćeg simentalca). To su dijelom područja, koja se vežu sa simentalским uzgojnim područjem. U pogranično područje Korduna prodiralo bi smeđe govedo i njegovi križanci iz susjednog Gorskog Kotara, tako da bi se smeđe govedo širilo na račun pincgavskih križanaca.

Poljoprivredna dobra uzgajala bi i druge pasmine goveda i proizvodne tipove prema specifičnim uslovima i specijalnim zadacima. Tako bi poljoprivredna dobra oko većih gradova i potrošačkih centara (Zagreb, Osijek) uzgajala i mliječne pasmine goveda (crnošaro i crvenošaro nizinsko govedo). To bi bili proizvođači konzumnog mlijeka za potrebe gradova, kao i većih potrošačkih centara.

SMJER UZGOJNO SELEKCIJSKIH AKCIJA BAZIRAN NA POSTAVLJENIM STANDARDIMA ZA POJEDINU PASMINU GOVEDA

Sve uzgojne akcije, kako u stočarskim organizacijama tako i na socijalističkim gospodarstvima trebaju biti tako usmjerene, da idu k uzgojnom cilju, kakav je postavljen za pojedine pasmine goveda. Zato se kod izbora rasplodnih životinja i njihove ocjene o uzgojnoj vrijednosti moramo poslužiti sredstvima, koja nam omogućuju, da možemo s jedne strane ocijeniti vrijednost životinja, a s druge strane da možemo isporediti životinje sa životinjama. Trebamo dakle, imati takva sredstva, kojima ćemo vršiti odabiranje na temelju postavljenog standarda — tipično poželjnom životinjom.

U svrhu jednoobraznog rada na selekciji goveda, uzimaju se u obzir slijedeći elementi prilikom izbora i ocjenjivanja rasplodnih goveda:

1. proizvodnja; 2. oblik, tip i vime; 3. porijeklo, a ocjenjuju se grla zdrava ozbirom na uzgojne bolesti, tuberkulozu i bang.

Ocjenjivanje proizvodnje

Uzgojni smjer u govedarstvu je kombiniran — mlijeko meso. Od proizvodnih svojstava uzima se u obzir prvenstveno:

- a) mliječnost — količina i masnoća mlijeka;
- b) prikladnost za tov;
- c) plodnost.

Mliječnost se ocjenjuje na osnovu podataka službeno priznate kontrole. Kontrola muznosti treba se sprovoditi prema propisima »evropskog sporazuma za izjednačenje metoda za kontrolu proizvodnje mlijeka i mliječne masti«, zaključenim 9. III. 1951. god. u Rimu, a na inicijativu i pod pokroviteljstvom FAO-a.

Prikladnost za tov se ocjenjuje odoka po tipu, oblicima i razvijenosti mišića. Plodnost se procjenjuje po redovnosti telenja, na osnovu podataka evidentiranih u matičnim knjigama. Normalnim se smatra, da se krava teli svake godine.

Tako bi uzgojni cilj za pojedine pasmine naših uzgoja u pogledu mliječne proizvodnje i proizvodnje mliječne masti bio slijedeći:

pasmine goveda	kg mlijeka	% masti
simentalska (domaća šarena)	3500 — 4500	4%
smeđa	3500 — 4500	4%
pincgavška	3000 — 4000	4%
siva	2500 — 3500	4%
buša	1800 — 2500	4%
crnošara	4500 — 5500	4%
crvenošara	4500 — 5500	4%

Na osnovu postavljenog uzgojnog cilja u pogledu proizvodnje držali bi se slijedećih normativa za pojedinu pasminu goveda i pojedine klase:

K l a s a

pasmina	I-a		I.		II.		III.	
	kg.	ml. % m.	kg.	ml. % m.	kg.	ml. % m.	kg.	ml. % m.
domaće šareno	4500	4%	3200	4%	2600	3,8%	2200	3,8%
smeđa	4500	4%	3200	3,8%	2600	3,8%	2200	3,8%
pincgavška	4000	4%	2800	3,8%	2300	3,8%	2000	3,8%
siva	3500	4%	2500	3,8%	2000	3,8%	1800	3,8%
buša	2500	4%	1500	4%	1200	4%	1000	4%
crnošara	5500	4%	4200	4%	3600	3,8%	3000	3,8%
crvenošara	5500	4%	4200	3,8%	3600	3,8%	3000	3,8%

Navedene količine mlijeka za pojedine klase odnose se na treću laktaciju u 305 dana.

OCJENJIVANJE TIPRA, OBLIKA I VIMENA

Tip se ocjenjuje odoka po općem izgledu životinje, okviru i znakovima proizvodnosti, obzirom na uzgojni cilj pojedine pasmine. Tip se ocjenjuje po klasama od jedan do pet (1-5), kod čega je klasa 5 najbolja.

Oblik se ocjenjuje na temelju razvijenosti okvira životinje, eksterijernih odlika, te tjelesnih mjera (harmonična građa, dobra povezanost, duboke slabine i t. d.).

Oblik se ocjenjuje na temelju razvijenosti okvira životinje, eksterijernih odlika, cilj pojedine pasmine za krave:

pasmina	težina kg	visina grebena cm	relativne mjere (postoci)	
			dubina prsiju	širina prsiju
simentalska	550—650	128—138	52—54	33—36
smeđa	500—600	120—130	52—54	33—36
pincgavska	500—600	124—130	52—54	33—36
siva	400—500	120—130	52—54	33—36
buša	250—350	110—120	52—54	30—33
crnošara	500—600	126—136	52—54	33—36
crvenošara	550—650	126—136	52—54	33—36

Tjelesne mjere za bikove

Visina grebena je do 8 cm viša nego kod postavljenog uzgojnog cilja kod krava. Relativna dubina prsiju je 54—58%, a širina prsiju je 36—40% visina grebena. Težina bikova je za 200 do 300 kg veća od postavljene težine krava.

Vime se ocjenjuje kod krava po kvaliteti i obliku, te sisama. Uzgojni je cilj stvoriti dobro smješteno vime, prostrano žlijezdano, dovoljno duboko, pravilno razvijenih četvrti, srednje velikih, te pravilno razmještenih sisa sa dobro razvijenim mliječnim žilama. Vime sa sisama ocjenjuje se po klasama od 1-5, klasa 5 je najbolja.

Ocjenjivanje porijekla

Po porijeklu ocjenjujemo gojdbenu vrijednost životinje, kod toga nam osobitu vrijednost daju podaci o proizvodnji predaka s materine i očeve strane, dajući prednost i u ocjeni onim potomcima, čiji se preci odlikuju kvantitetnom i kvalitetnom proizvodnjom.

Ocjenjivanje prema potomstvu

Ocjenjivanje vrijednosti životinje prema potomstvu smatra se najsigurnijom ocjenom jedne životinje, te takav način ocjenjivanja daje najsigurniju ocjenu uzgojne vrijednosti životinje. Taj sistem ocjenjivanja ponajviše upotrebljavamo kod ocjene uzgojne vrijednosti bikova.

U sažetaj formi iznesene su temeljne postavke standarda za pojedine pasmine goveda u kojem se pravcu treba usmjeravati uzgojno-seleksijski rad.

UZGOJNO SELEKCIJSKI RAD U OSNOVNOJ STOČARSKOJ ORGANIZACIJI

Poznato je da govedarstvo i govedarska proizvodnja na području Hrvatske predstavlja važnu privrednu granu. To naročito vrijedi za sjeverozapadno područje naše zemlje, gdje danas u narodnom govedarstvu na tom području dominira i najkvalitetniji fond goveda.

Da je govedarstvo i govedarska proizvodnja na tom području dosegla takav razvoj, utjecali su mnogi faktori i pokretane su mnoge akcije na polju podizanja nivoa stočara. Stočaru se prilazilo novim suvremenijim programima u cilju podizanja poljoprivredne proizvodnje. Kao osnovna akcija, koja je stalno provijala kroz takav rad bilo je podizanje ratarske proizvodnje i osiguranje krmne baze na kojoj bi se mogla podignuti i povećana stočarska proizvodnja.

Baš na ovom području, t. j. na sjevero-zapadnom području naše zemlje nalaze se i naše najjače stočarske organizacije, čiji je uzgojno selekcijski rad u prošlosti, a i u današnjici, mnogo pridonio, da se je govedarstvo i govedarska proizvodnja na tom području do današnjeg stupnja podigla.

Na tom uzgojnom području je stočarstvo u narodnom govedarstvu najkvalitetnije, te taj fond goveda predstavlja danas u zemlji rezervoar rasplodnog materijala Hrvatske. Na tom području formirane su stočarske organizacije s kvalitetnim matičnim fondom goveda, koji vrše specijalno važnu ulogu na podizanju stočarske proizvodnje odlijevajući uzgojeni rasplodni materijal u narodnom stočarstvu cijele zemlje. Imajući te momente u vidu moramo nastojati, da se baš na tom području prvenstveno najveća pažnja posveti stočarskim organizacijama u uzgoju rasplodne stoke. Te organizacije već raspolažu sa boljim fondom goveda, što je za uzgojni rad jedan od važnih momenata. Uzgojni rad treba u prvom redu bazirati na tom području.

Druga područja gdje je govedarstvo, što se njegove kvalitete tiče znatno slabije, tu se uzgojni rad treba odvijati u prvo vrijeme na doturavanju takvim područjima stalno i sistematski kvalitetne rasplodnjake uzgojene u stočarskim organizacijama kvalitetnijeg matičnog fonda t. j. sa područja sjeverozapadnog područja Hrvatske. To se odnosi na naše najbrojnije zastupljeno govedo-domaćeg simentalca. Za druge pasmine goveda, koje su zastupljene u narodnom gospodarstvu remontni rasplodni materijal odgajao bi se na poljoprivrednim dobrima i ekonomijama poljoprivrednih zadruga, koje raspolažu sa kvalitetnijim fondom goveda, te provede potrebno uzgojno selekcijske akcije nad fondom svojih matičnih stada. Takva su socijalistička gospodarstva kadra proizvesti za potrebe narodnog gospodarstva dovoljan broj muškog remontnog materijala. Takva socijalistička gospodarstva nalaze se baš na području gdje se u narodnom govedarstvu uzgajaju goveda takvih pasmina (skupina goveda sivo-smede pasmine), a socijalistička gospodarstva posjeduju i matična stada tih pasmina. Tako bi u uzgojno selekcijski rad bile obuhvaćene najbrojnije zastupljene pasmine goveda u zemlji i to domaći, šareno govedo (simentalac) i goveda iz skupine sivo smedih goveda.

Pored toga na socijalističkim gospodarstvima bi se vršili uzgojno selekcijski poslovi i nad onim pasminama goveda, koje se u zadnje vrijeme sve više uvoze u našu zemlju. To je crnošaro i crvenošaro nizinsko govedo.

Stočarske organizacije sa socijalističkim gospodarstvima kadre su proizvesti za potrebe narodnog gospodarstva dovoljne količine valjanog muškog reproduktionog materijala i to: potrebe n arasplođnjacima simentalskog goveda iz stočarskih organizacija lokaliziranih na sjeverozapadnom području Hrvatske te dijelom i sa poljo-

privrednih dobara, koja raspolažu sa najboljim matičnim fondom, dok bi za potrebe na rasplodnjacima iz skupine sivo smeđeg goveda potrebe podmirivale isključivo socijalistička gospodarstva.

Tako bi imali matična stada za sve pasmine goveda, koje se uzgajaju u našoj zemlji i to:

- a) u stočarskim organizacijama (stočarski ogranci pri poljoprivrednim zadu-gama),
- b) na poljoprivrednim dobrima, te na
- c) ekonomijama poljoprivrednih zadruga.

Sav uzgojno selekcijski rad u matičnim stadima treba biti objedinjen u jedno tijelo (selekcijski centar), kako bi se potrebne uzgojne akcije izvodile jedinstveno na cijelom teritoriju NR Hrvatske.

UZGOJNO SELEKCIJSKI RAD U MATIČNOM STADU

U stočarski ogranak okupljaju se napredniji stočari sa kvalitetnijim rasplodnim materijalom formirajući tako uzgajачku organizaciju. Stočarski ogranak kao uzgajivačka organizacija radi na uzgoju rasplodnog materijala, kontroli proizvodnje (mliječnost, vođenje matičnog knjigovodstva, selekciji u cilju postizavanja uzgojnog cilja, odabiranju životinja, ocjeni i t. d.) što sve treba da obuhvati u uzgojnom radu jedna uzgajivačka organizacija.

Kod formiranja stočarskog ogranka za uzgoj rasplodne stoke svakako treba tražiti i bolji fond goveda, jer nam takav stočarski ogranak treba predstavljati najkvalitetniji fond goveda sela.

Kod izbora životinja u uzgajivačku organizaciju, treba uzeti, što oštrij kriterij pridržavajući se postavljenog uzgojnog cilja. To tim više, što nam matična stada trebaju biti i nosioci proizvodnje melioratorskog materijala namijenjenog popravljanju kvalitete narodnog govedarstva.

U svim takvim akcijama stočarski ogranak treba stručnu pomoć od kotarskih stočarskih saveza, te stručnjaka poljoprivrednih i veterinarskih stanica. Uloga navedenih stručnjaka naročito je važna kod izbora životinja za uzgajачku organizaciju, ocjeni izabranog materijala, kao i sudjelovanja kod raznih značajnih uzgojno selekcijskih akcija, koja se inače redovno provode u takvim organizacijama. Navedeni stručnjaci vrše izbor životinja i njihovu ocjenu u matičnim stadima, to takve ocjene imaju i službeni karakter. Tako će stručnjaci svojom pomoći i nadzorom dati veću garanciju kako u izvođenju raznih akcija tako i registriranju zootehničkih podataka skupljenim u matičnom knjigovodstvu uzgajачke stočarske organizacije.

MATIČNO STADO I UZGOJNO KNJIGOVODSTVO

U akcijama na podizanju govedarske proizvodnje nije potrebno u mnogim stočarskim organizacijama za prvo vrijeme uvoditi nikakvo matično knjigovodstvo osim prigodne knjige teladi u koju bi prvenstveno upisivali telad od boljih rasplodnih bikova i to u prvom redu bolju telad od bikova dobivenih umjetnim osjemenjivanjem.

Matična stada inače vode od uzgojnog knjigovodstva:

- a) matičnu knjigu krava
- b) matičnu knjigu bikova pepinjera
- c) prigodnu knjigu teladi, a gdje se kontrola muznosti provodi i kontrolnu knjigu muznosti krava.

Matično knjigovodstvo u stočarskoj organizaciji vodi tajnik organizacije, odnosno osoba, koju stočarska organizacija ovlasti, te se svi podaci o stoci slijevaju u matično knjigovodstvo uzgajivačke organizacije. Sva pažnja i nastojanja trebaju biti tako usredotočena, da se matično knjigovodstvo osnovne organizacije propisno i ažurno vodi. Uzgojno je, dakle, knjigovodstvo neposredno na domaku samih proizvođača stočara.

OZNAČIVANJE DOBIVENOG PODMLATKA PUTEM UMJETNOG OSJEMENJIVANJA

Kao prva a svakako i jedna od važnih i korisnih akcija povezanih s akcijama umjetnog osjemenjivanja bila bi, organizirati stočare u stočarsku organizaciju na području djelovanja jedne poljoprivredne zadruge, čije se krave umjetno osjemenjavaju. Takva stočarska organizacija imala bi zadatak, da propisno registrira dobivenu telad putem u. o. provjerivši kod registriranja identitet teleta, providjevši ga odgovarajućim oznakama zadružne organizacije.

Evidentiranje i označivanje teladi izvršilo bi se najkasnije do 5 dana po telenju, provjerivši izdane potvrde o osjemenjivanju, na kojima je točno naznačen dan osjemenjivanja i sjeme bikâ, kojim je plotkinja osjemenjena. Kod toga će trebati na izdatoj potvrdi, koju dobiva stočar, plotkinju bolje označiti (opisati) karakteristične oznake navesti), da se identitet plotkinje prema, opisu može utvrditi. Kako u većini slučajeva osjemenjivači nakon 2,5 do 3 mjeseca i rektalno pregledavaju osjemenjene plotkinje, to bi bilo potrebno na istoj potvrdi, koja je izdana prigodom osjemenjivanja potvrditi, da je plotkinja stelna, kako je to navedeno na izdanoj potvrdi. Takva potvrda poslužit će stočarskoj organizaciji, kao dokumenat (pripusnica) kod upisivanja i označivanja teleta u prigojnu knjigu stočarske organizacije.

Osoba, koja će biti zadužena od strane stočarske organizacije da označava i upisuje telad u prigojnu knjigu dobivenu putem u. o. nastojat će da prije samog telenja plotkinje provjeri, od kojeg je bika plotkinja stelna, tako da je već prije samog telenja utvrđeno očinstvo budućeg teleta. U interesu će biti i samih stočara, da se tele što moguće prije, a najkasnije do 5 dana i vidljivo označi. Tele bi se označilo u desno uho tetoviranjem rednog broja prigojne knjige, a u lijevo uho dobilo bi — inicijale stočarske organizacije, kao i eventualno i matični broj bika pod kojim se vodi u centru za u. o.

Na potvrdi izdatoj prigodom osjemenjivanja, a na kojoj je eventualno kasnije prigodom rektalnog pregleda utvrđena stelnost, stočarska će organizacija staviti na istu potvrdu datum telenja, spol teleta, te staviti i broj, koji je tele dobilo tetoviranjem u desno i lijevo uho. Tako će se dobiti osnovni službeni dokumenat na temelju kojega je tele uvedeno u uzgojnu knjigu, provjerivši prije toga identitet roditelja. Za registrirana i označena grla na takav način moći će izdati potvrdu o porijeklu (pedigree) ovlaštena stočarska organizacija za izdavanje uzgojnih podataka i dokumenata o porijeklu stoke (izvadak iz prigojne i matične knjige).

Umjetno osjemenjivanje nema onaj efekt kakav ovakva akcija normalno treba imati, ako nije u. o. povezano sa stočarima preko stočarskih organizacija. To naročito vrijedi za naše prilike. Naši su seljački posjedi maleni, te na njih u prosjeku otpada 1,5 krava. Na tako malim posjedima i sa tako malim fondom goveda nije moguće u većem obimu poduzeti neke značajnije akcije u stočarskim organizacijama, kada su one po broju članova i stoke malene. Ulaskom stočara u stočarske organi-

zacije i preko akcija u. o., formirale bi se jake organizacije, kako po broju članova, tako i po broju kvalitetne stoke. To bi se svakako pozitivno odrazilo na podizanje govedarstva i govedarske proizvodnje naših stočarskih područja.

ULOGA POLJOPRIVREDNIH STANICA U RADU STOČARSKIH ORGANIZACIJA

Stručnjaci poljoprivrednih stanica mogu mnogo pridonijeti u radu na podizanju govedarske proizvodnje organiziranih stočara proizvođača u stočarske ogranke. Osnovni i najvažniji zadatak bilo bi organizirati krmnu bazu dajući proizvođačima konkretne upute kod ishrane njihovih stada uzimajući u prvom redu osnovna hranjiva, koja seljačka gospodarstva proizvode. Kod toga bi se proizvođačima skrenula pažnja i dale upute u zasijavanju zelenih površina (krmno bilje), uvađanje pogodnih međuusjeva i sl., spremanje na vrijeme stočne hrane, izgradnji silo jama, gnojišta i t. d. Tako bi se organizirala što bolja sirovinska baza u svrhu intenzivne proizvodnje mlijeka i mesa. Nemoguće je organizirati intenzivnu stočarsku proizvodnju na ekstenzivnoj i zaostaloj ratarskoj proizvodnji uključujući u nju i proizvodnju krmnog bilja.

Pored navedenog stručnjaci poljoprivrednih stanica proučit će prije svega strukturu i kapaciteta i druga potrebna saznanja na području djelovanja pojedine poljoprivredne zadruge, te ulogu stočarske organizacije u danim uslovima, a u smjeru stočarske proizvodnje. Upoznavanjem svih tih faktora moguće je prijeći na konkretan rad oko unapređenja stočarstva i stočarske proizvodnje davši time smjer uzgojnim matičnim stadima kao i proizvodnim stadima dotičnog područja.

Stručnjaci poljoprivrednih stanica pomoći će zadruzi i njenim stočarskim organizacijama kod analize stočarske proizvodnje i davanju stručnih ekspertiza u pogledu smjera i intenziteta stočne proizvodnje, načina držanja i ishrane pojedinih vrsta stoke obzirom na specifične uslove, koji vladaju na dotičnom području.

Osim toga, poljoprivredne stanice preko svojih stručnjaka vodit će nadzor nad provedbom raznih akcija iz domene uzgojno selekcijskog rada u stočarskim organizacijama, a na bazi izrade programa tih akcija od strane kotarskog stočarskog poslovnog saveza. Poljoprivredne stanice služit će se suvremenom propagandom i posebno voditi akcije gospodarskog prosvjećivanja sela. U svim pomoćima i akcijama u stočarskim organizacijama bit će stručnjaci poljoprivrednih stanica najuže povezani s kotarskim savezom preko kojeg se objedinjuju sve akcije stočarske proizvodnje na terenu.

ULOGA VETERINARSKIH STANICA U RADU STOČARSKIH ORGANIZACIJA

Obzirom i na položaj (lokaciju) veterinarskih stanica, te akcija umjetnog osjemenjivanja, koja se odvija preko veterinarskih stanica, stručnjaci vet. stanica, kao i tehničko osoblje može vrlo mnogo pomoći stočarskoj organizaciji u njezinom radu.

Naročito veliku pomoć mogu dati veterinarske stanice kod proširenja govedarskih organizacija na bazi evidentiranja bolje teladi u prigojnu knjigu stočarske organizacije dobivene umjetnim osjemenjivanjem. To naročito vrijedi za ona područja gdje se u većoj mjeri primjenjuje umjetno osjemenjivanje. Na tim područjima išlo bi se u prvo vrijeme evidentiranju i označivanju vrednije i bolje teladi dobivene umjetnim osjemenjivanjem, kako je to naprijed navedeno. I preko veterinarskih stanica trebalo bi pokrenuti akciju organiziranja stočara čije se plotkinje umjetno

ošjemenjavaju i povezati ih sa stočarskom organizacijom ili ukoliko ne postoji pri poljoprivrednoj zadruzi stočarska organizacija, to bi sami stočari osnovali uz zalaganje i pomoć veterinarskih stanica, a u kooperaciji s kotarskim stočarskim poslovnim savezom, koji objedinjava uzgojno selekcijski rad i razne akcije u stočarskim organizacijama na teritoriju kotara.

Stručnjaci veterinarskih stanica mogu mnogo pomoći organiziranim proizvođačima u stočarskim organizacijama kod procesa proizvodnje počevši od ishrane, držanja, uzgojnih mjera i konačnog iskorištavanja životinje za određene svrhe. Kod toga bi mogli poljoprivrednoj zadruzi pomoći i u raznim akcijama kooperativnog karaktera povezujući se sa proizvođačima u izvođenju kontrahažnih i kooperativnih akcija, koje zadružne organizacije provode. Kod takvih akcija aktivno bi ulazili u procese proizvodnje: organizirali uzgoj podmlatka, tov mlade stoke, davali stručnu pomoć proizvođačima u postizavanju veće proizvodnosti, pomogli stočarskoj organizaciji u vođenju uzgojno selekcijskog rada i t. d. Sve to govori kako veterinarska služba preko svojih stanica može u raznim akcijama stočarske proizvodnje mnogo pomoći.

ULOGA POSLOVNIH STOČARSKIH SAVEZA NA UZGOJNO SELEKCIJSKOM RADU U STOČARSKIM ORGANIZACIJAMA

Stočarski poslovni savezi izvode i rukovode svim uzgojno selekcijskim akcijama na svom području, te za ispravnost rada i provedbe njegove stručnosti snose i odgovornost. Po pitanju raznih akcija kotarski stočarski savez traži pomoć stručnjaka poljoprivrednih i veterinarskih stanica time, da stočarski savez sav uzgojno selekcijski rad stručno i operativno objedinjuje u dijelu zootehničke službe odnoseći se na uzgojno selekcijski rad u stočarskim organizacijama. Prema stvarnim potrebama, te brojčanom stanju matičnog materijala u stočarskim organizacijama poslovni savezi angažiraju pomoćno kontrolno osoblje (kontrolore proizvodnje), kako bi u kontrolu proizvodnje bile obuhvaćene plotkinje područnih stočarskih organizacija. Stručnjaci stočarskih kotarskih saveza u zajednici sa stručnjacima poljoprivrednih i veterinarskih stanica sudjeluju kod izbora životinja za upis u stočarsku organizaciju, kako je to i naprijed navedeno. Navedeni stručnjaci vrše redovne jesenske ocjene i preglede sveg rasplodnog materijala stočarskih organizacija, organiziraju prema potrebi stočarske smotre.

Stočarski poslovni savez prikuplja sumare podataka sa svog teritorija od stočarskih organizacija i kontrolnog osoblja odnoseći se na uzgojno selekcijski rad (brojno stanje stoke po vrstama i kategorijama, rezultate ispitivanja produktivnih svojstava, rezultate ocjene stoke i sl.).

Prikupljene podatke kotarski savez sređuje i obrađuje koristeći ih u uzgojno selekcijske svrhe, te vrši instruktažu i nadzor nad provedbom svih uzgojnih akcija (kontrola proizvodnje, vođenje uzgojnog knjigovodstva u stočarskim organizacijama, propisno i na vrijeme označivanje podmlatka i t. d.).

ULOGA REPUBLIČKOG STOČARSKOG POSLOVNOG SAVEZA NA UZGOJNO SELEKCIJSKOM RADU

Republički stočarski savez objedinjuje cjelokupnu selekcijsku službu odnoseći se na uzgojno selekcijski rad. Taj zadatak vrši preko kotarskih stočarskih saveza pridržavajući se u provedbi uzgojnih akcija donesenih uputstava i propisa, koji su u tu svrhu doneseni ili će biti doneseni.

Republički savez preko svojih stručnjaka sudjeluje kod ocjene životinja stočarskih organizacija prigodom pregleda matičnih stada (smotre, ocjene i sl.) nastojeći, da se cjelokupan uzgojno selekcijski rad kao i kriterij kod ocjene stoke odvija u stočarskim organizacijama koliko je god to moguće jednoobrazno.

Republički stočarski poslovni savez prikuplja potrebne sumare zootehničkih podataka korisnih za uzgojno selekcijski rad, te vrši analizu sabranih podataka.

Da bi cjelokupan rad na uzgojno selekcijskim akcijama u govedarstvu što bolje koordinirao, te da bi se rad i na terenu što bolje objedinjavao, potrebno bi bilo osnovati jednu centralnu ustanovu republičkog karaktera za selekciju i kontrolu proizvodnje stoke, stočarskih organizacija kao i socijalističkih gospodarstava.

Jednim dijelom taj posao sada obavlja republički stočarski savez. Novo formiran centar za selekciju stoke objedinio bi u uzgojnom radu sve govedarske organizacije, poljoprivredna dobra, te stada ekonomija poljoprivrednih zadruga.

Osim toga, taj bi centar vodio centralnu kartoteku o kvalitetnijem matičnom rasplodnom materijalu stočarskih organizacija i izdavao bi stočarske dokumente (pedigree i sl.) o stoci registriranoj u stočarskim organizacijama.

Takva bi ustanova propisivala jednoobraznu metodologiju rada u selekciji i vođenju uzgojnog knjigovodstva, predlagala eksterijerne i proizvodne standarde za one pasmine goveda, koje se u zemlji uzgajaju, organizirala i vršila ispitivanja uzgojne vrijednosti rasplodnjaka prema potomstvu (progenotestiranje).

Osim toga, takav bi centar prikupljao, srediavao i obrađivao, te prema potrebi objavljivao podatke o kvaliteti i proizvodnji rasplodnih grla, u svrhu usmjeravanja daljnjeg uzgojno selekcijskog rada.

Centar bi pružao pomoć stočarskim organizacijama kod redovnih ocjena rasplodne stoke, u organizaciji stočarskih izložbi, te bi snabdijevao stočarske organizacije potrebnim tiskanicama i obrascima, kao i zootehničkim priborom potrebnim za provedbu kontrole produktivnosti i registriranju bioloških podataka matičnih stada korisnih za uzgojni rad (uzgojno knjigovodstvo). Centar bi najuže saradivao s naučnim institutima i zavodima u zemlji. Tako bi centar u dobrom dijelu svoje djelatnosti vršio nadzor nad provedbom kontrole muznosti, kao i drugih uzgojnih zahvata, te da se svi provode u duhu postavljenih naših kao i međunarodnih propisa.

POTREBA DONAŠANJA ODLUKE O SELEKCIJI STOKE NA PODRUČJU NR HRVATSKE

Uzgojno selekcijski rad može se uspješno odvijati samo uz dobro postavljenu organizaciju počevši od osnovnih organizacija (zadruga — ogranak), te preko ovih do kotarskih stočarskih saveza, a cjelokupan takav rad trebao bi se objediniti u jednom republičkom centru.

Akcije koje normalno prate uzgojno selekcijski rad trebaju biti propisane, kako bi se radovi jednoobrazno odvijali na cijelom području naše zemlje.

Mi do danas nemamo za akcije u vezi sa selekcijom stoke nikakvih propisa, zakona uredaba i sl., koje bi propisale i obavezno vezale stočarske organizacije, kao i socijalistička dobra u najvažnijim uzgojnim poslovima. (Mi do danas još nemamo ni Zakona o unapređenju stočarstva, koji inače daje velik značaj uzgojno selekcijskom radu osiguravajući za takav rad financijska sredstva kao i sredstva za unapređenje stočarstva.) Rad na uzgojno selekcijskom radu treba biti štalan i sistematski, a da takav može biti potrebno je donijeti odluku koja će takav rad propisivati.

Dodošenjem takve odluke stočarske organizacije, kao socijalistička gospodarstva bila bi obavezna pridržavati se u svom radu kako same odluke, tako i pravilnika, koji bi se u tu svrhu naknadno donijeli.

Donošenjem odluke o selekciji stoke pomoglo bi se stručnjacima u njihovom radu u domeni selekcijskih poslova, jer bi se radovi i razne zootehničke akcije sistematski i jednoobrazno odvijale na cijelom području Republike.

Kako za uzgojno selekcijske radove nemamo do danas nikakvih pa čak ni osnovnih propisnika (odluke) obaveznih za sve uzgajivačke organizacije kao socijalistička gospodarstva te iako se izvjesne akcije provode, to se prema raznim kriterijima takve akcije provode, da je u većini slučajeva nemoguće prikupljene podatke međusobno komparirati i donositi pravilne zaključke.

Odluka treba biti tako postavljena, da se u stočarske organizacije zaprima što bolji rasplodni materijal, stručno izabran, tako da stočarske organizacije u svojim uzgojima imaju u svakom slučaju najkvalitetniji fond goveda.

Nacrt odluke o selekciji stoke treba vezati i socijalistička gospodarstva bez obzira, da li rasplodnu stoku uzgajaju za prodaju ili za vlastite potrebe, te da ju obavezno podvrgavaju individualnoj kontroli proizvodnje, te da vode i odgovarajuće uzgojno knjigovodstvo.

Odluku o selekciji stoke trebalo bi donijeti Izvršno vijeće NR Hrvatske, a na prijedlog Sekretarijata za poljoprivredu NR Hrvatske.

OSIGURANJE VALJANIH REPRODUKTIVA NARODNOM STOČARSTVU NAJJEFTINIJA MJERA ZA PODIZANJE KVALITETE STOČNOG FONDA

Povećanje brojnog stanja stoke i podizanje njegove kvalitete ovisno je o čitavom nizu prirodnih i privrednih faktora. Jedan od važnih faktora u podizanju kvalitete stočnog fonda pripisuje se reproduktorima, koji djeluju u narodnom stočarstvu, a preko kojih se najbrže a i najjeftinije podiže kvalitet stočnog fonda jedne zemlje.

Danas se znamo često poslužiti i spomenuti rezultate postignute u drugim zemljama na polju stočarstva i stočarske proizvodnje a da se kod toga nikada ne pitamo, kako su ti narodi podigli stočarstvo i stočarsku proizvodnju na onu visinu na kojoj je danas.

Analiziramo li približno izdane troškove iz javnih izvora za unapređenje stočarstva u tim zemljama, dolazimo do konstatacije, da su baš te zemlje godinama i godinama ulagale mnoge i mnoge milijarde u stočarstvo, dok se je ono podiglo na današnji nivo. Čak kada je podignuta stočarska proizvodnja, još se uvijek iz javnih sredstava najizdašnije pomažu razne akcije u uzgojno selekcijskom radu

Kod toga su smatrali kao osnovnom mjerom, najjeftinijom, a i najefektnijom, trajno snabdijevanje zemaljskog stočarstva kvalitetnim rasplodnjacima dokazanog porijekla i utvrđenom proizvodnjom predaka.

Tom pitanju u zadnjih nekoliko godina može se reći, ne poklanja se u NR Hrvatskoj nikakva pažnja, tako da narodno stočarstvo iz godine u godinu što se kvalitete tiče, gledano u prosjeku, stalno nazaduje. To pokazuju kako sajmovi rasplodne stoke, tako i sajmovi stoke za klanje. Dok je ranijih godina, a naročito u godinama prije rata na sajmove izlazio prosječno dobar materijal, to danas vidimo u prosjeku znatno lošiji materijal, tako da je zabrinjavajuće danas stanje stočnog fonda, gledano u cjelini, što se tiče kvalitete.

Loše stanje stočnog fonda u narodnom govedarstvu odražava se negativno i u izvozu u inozemstvo u zadnjim godinama, te kvalitet izvezene stoke pripada II i III klasi, dok je I klasa izvezenih goveda sve manje zastupljena u izvezenim količinama.

Usljed takvog stanja sve više gubimo evropsko tržište, koje traži kvalitetniju robu, koje mi sve manje imamo.

Kvalitet našeg stočnog fonda još će niže pasti, ne riješe li se energično i čim prije bar neki od faktora uslijed kojih je došlo dobrim dijelom do ovakva stanja.

Svakako jedan od osnovnih razloga zašto u zadnjim godinama sve više i više opada kvalitet stočnog fonda jest taj, što je fond narodnog stočarstva ostao bez kvalitetnih rasplodnjaka.

KAKVO JE DANAS STANJE U NARODNOM GOVEDARSTVU S RASPLODNJACIMA

Najosnovnija mjera usmjerena na podizanje kvalitete stočnog fonda svake zemlje bazira se na izboru rasplodnjaka, koji će pokrivati plotkinje na jednom određenom uzgojnom području. Rasplodnjaci za najuže područje (područje narodnog odbora općine odnosno sela) biraju se obično prigodom licenciranja, a to se obavlja obično u jesen svake godine. Razmjerno mali broj kotareva akciji treba pripisivati. No i provede li se licenciranje rasplodnjaka za područje jednog kotara, to se praktički ništa dalje ne poduzme, da bi se namakli manjkajući rasplodnjaci. Iako se provedbom takvih akcija i iskažu faktične i najrealnije potrebe na rasplodnjacima, to se potrebni broj rasplodnjaka nikada ne nabavi. Cijela takva akcija zapne na financiranju. Ne osiguraju li se, naime, finansijska sredstva za nabavu potrebnog broja rasplodnjaka, cijela akcija licenciranja nema skoro nikakva efekta.

Narodni odbori općina za takve svrhe ne osiguravaju u svojim budžetima novčana sredstva. Poljoprivredne zadruge, koje bi također trebale ovim akcijama najviše pomoći, u samom financiranju zataje, jer u većini slučajeva ekonomski slabo stoje, te nisu kadre odvajati novčana sredstva za nabavu rasplodnjaka. Usljed tako neriješenog pitanja već nekoliko godina financiranja nabave rasplodnjaka, sela su ostala bez skoro ikakvih rasplodnjaka.

U nedostatku kvalitetnih rasplodnjaka proizvođači stočari pripuštaju svoje plotkinje pod ma kakve rasplodnjake, samo da im plotkinje ostanu gravidne, te da dobiju laktaciju. Tamo pak, gdje postoje eventualno i bolji licencirani rasplodnjaci, ne kastriraju se nelicencirani rasplodnjaci, tako da baš takvi i najviše oploduju plotkinje sela. Od loših rasplodnjaka koji pretežno opasuju plotkinje u narodnom govedarstvu dobiva se i loš podmladak. Takvo stanje s rasplodnjacima traje već nekoliko godina, a da se rješavanju tog problema bilo od strane narodnih odbora bilo od strane poljoprivrednih zadruga ne posvećuje potrebna pažnja. Usljed takvog stanja naša privreda gledana u cjelini, trpi ogromne štete svake godine. Prema nepotpunim podacima procjenjuju se godišnji manjci na rasplodnjacima na području cijele republike na 2000 komada.

Na mnogim područjima po nekoliko sela i zaselaka uopće nema rasplodnjaka, a u koliko tu i tamo postoji po koji nazovi rasplodnjak, to je vrlo loše kvalitete. Tako danas imamo i takvih područja da na pr. na jednog rasplodnog bika dolazi 300-400 plotkinja. Usljed takvog stanja ostaju mnoge plotkinje neoplođene, jalove, što nanosi veliku ekonomsku štetu zajednici.

Pokušat ćemo iznijeti koliko štete nastaje u narodnom govedarstvu uslijed slijedećega:

- a) nedostataka rasplodnjaka;
- b) i djelovanja nekvalitetnih rasplodnjaka.

Procjena šteta u narodnom govedarstvu uslijed pomanjkanja rasplodnjaka

Posve je razumljivo, da uslijed pomanjkanja rasplodnjaka nastaju u nacionalnom dohotku velike štete. Hrvatska broji nešto oko pola milijuna plotkinja. Uslijed manjka rasplodnjaka sterilitet raste iz godine u godinu, tako da se procjenjuje postotak plodnosti tek sa 60 do 70. Rasplodnjaci pak, koji kao takvi djeluju suviše su opterećeni, tako da dolazi na rasplodnjaka i do 300 i više plotkinja. U takvoj je situaciji postotak oplodnje malen, a rasplodnjak je u razmjerno kratko vrijeme onesposobljen.

U normalnim prilikama postotak plodnosti iznosi 85 do 90%, a u našim današnjim prilikama postotak plodnosti fonda goveda ne iznosi više od 60 do 70%.

To je blago rečeno. No on je u nekim područjima još i niži, no uzmimo da je taj postotak plodnosti realan za cijelo područje Hrvatske. Manjak od 25 do 30% otpada pretežno na pomanjkanje rasplodnjaka, a u znatno manjem dijelu na koitalne infekcije i bolesti porođajnih organa. No uzmimo da je postotak neplodnosti uvjetovan uslijed nedostatka rasplodnjaka samo sa 15% to na brojno stanje plotkinja uz normalan postotak plodnosti iznosi manjak od 75.000 teladi. U govedarstvu Hrvatske dođe uslijed takvog stanja na svijet godišnje manje 75.000 teladi. Uzmimo vrijednost takvog teleta sa 2 mjeseca i težine 75 kg samo sa 12.000 Din to trpi naša privreda godišnji gubitak prouzrokovan samo jalovosti plotkinja uslijed nestašice rasplodnjaka ogromne sume, te u ovom slučaju nanosi se šteta u visini od 900.000.000 Din. To je uistinu velika šteta, koja se nanosi našoj privredi godišnje. Uzmemo li, da se takve štete nanose privredi iz tog vida već nekoliko godina, držimo, da bi se morali pozabaviti ovim problemom naši najmjerodavniji faktori, te ovaj problem čim prije riješiti.

Procjene štete u narodnom govedarstvu uslijed djelovanja nekvalitetnih rasplodnjaka

Poznata je činjenica, da danas općenito uzevši u rasplod djeluju vrlo loši rasplodnjaci. Prema rezultatima licenciranja u 1957. godini, a koje je djelomično provedeno na području Hrvatske proizlazi, da u narodnom govedarstvu djeluje oko 2150 rasplodnjaka od čega ih preko 80% ne bi prema objektivnom kriteriju smjelo uopće opasivati plotkinje. Njihov izgled s jedne strane (obzirom na tip i oblik), te nepoznata provenijencija s druge strane, ne daju nikakvu objektivnu garanciju, da će dobre osobine prenositi na potomstvo. Zadržani su u uzgoju zbog toga, što se ne mogu naći sredstva za nabavu boljih rasplodnjaka.

Uzmemo li, da od 2150 licenciranih rasplodnjaka ostavi po 150 teladi, pretpostavimo, da je tele lošijeg rasplodnjaka slabije za 20% od teleta, kome je otac valjan i kvalitetan rasplodnjak. Uzmemo li u prosjeku vrijednost takve teladi sa 2 mjeseca sa 12.000 Din. to iznosi vrijednost te teladi 3.870.000 Din. Da telad potječe od boljih vrijednijih rasplodnjaka, bili bi već u toj starosti uzrasliji, teži, bolji iskorištavači hrane, nosioci veće uzgojne vrijednosti i veće govedarske proizvodnje, a koje bi se osobine u daljem razvoju sve više i više manifestirale. Uzgojna vrijednost bila bi svakako veća i to barem za 20%. To u našem slučaju iznosi 774.000.000 Din. Za tu je sumu umanjena vrijednost stočnog fonda, a to je u stvari gubitak u narodnom dohotku iz govedarstva i govedarske proizvodnje.

Uzmemo li u razmatranje navedene dvije kalkulacije (nastale štete uslijed pomanjkanja rasplodnjaka i štete uzrokovane uslijed djelovanja loših rasplodnjaka) to vidimo kolike gubitke trpi naša privreda samo u govedarskoj proizvodnji godišnje uslijed neriješene osnovne problematike govedarstva i govedarske proizvodnje trajno osiguranje narodnom govedarstvu kvalitetnih rasplodnjaka.

Uslijed neriješenog osnovnog problema stočarske proizvodnje u Hrvatskoj nastaju štete u visini od 1.674.000.000 dinara. Dodamo li još k tome kolike štete nastaju u svinjogojskoj proizvodnji uslijed pomanjkanja rasplodnih nerastova, to se godišnje štete procjenjuju na nekoliko milijardi dinara prouzrokovane uslijed pomanjkanja rasplodnjaka u narodnom stočarstvu.

KOJE MJERE PODUZETI ZA PRAVILNO RJEŠENJE PODIZANJA KVALITETE STOČNOG FONDA

Za stalno podizanje kvalitete stočnog fonda, a prema tome i podizanja stočarske proizvodnje, pored drugih mjera posebno mjesto ima osiguranje (nabava) kvalitetnih rasplodnjaka. Tim putem išle su sve napredne zemlje, koje su u razmjerno kratko vrijeme znatno podigle stočarsku proizvodnju. Izboru (licenciranju) rasplodnjaka posvetile su najveću pažnju, te su sav taj rad bazirali na stalnim i čvrstim zakonima, tako, da je sama država aktivno sudjelovala u takvim akcijama. Nauka i praksa su utvrdile, da je to jedini i najjeftiniji put, da se stočarstvo jedne zemlje najbržim i najsigurnijim putem podiže.

Muška rasplodna grla prenose dobra, a i loša svojstva na velik broj potomaka. Baš radi toga je važno izabrati takve rasplodnjake za koje se s većom sigurnošću predviđa, da su nosioci boljih osobina, te da će takve osobine i prenositi na potomstvo. Činjenica je da jedan rasplodnjak ostavlja u uzgoju veći broj potomaka, razlog je, da se ide za što bržim i što jeftinijim a ujedno i najsigurnijim načinom k podizanju stočarske proizvodnje ubacivanjem u narodno stočarstvo kvalitetne rasplodnjake. Iz tih razloga se smatra stalno osiguranje kvalitetnih rasplodnjaka narodnom stočarstvu najefektnijim, a uz to i najjeftinijim načinom unapređenja stočarstva i stočarske proizvodnje.

Tim putem išla je i naša zemlja. To nam potvrđuju podaci o upućivanju kvalitetnih rasplodnjaka u narodno stočarstvo u godinama prije i poslije rata, a na temelju utvrđenih manjkova prema elaboratima licenciranja, a samo licenciranje se je rigorozno provodilo.

Rasplodnjaci su nabavljeni u godinama prije rata pretežno iz budžetskih sredstava općina i vrhovnog poljoprivrednog organa, dok su u godinama poslije rata do 1948. rasplodnjaci nabavljeni dobrim dijelom iz fondova bivšeg ministarstva poljoprivrede NR Hrvatske. Poslije 1948. godine nabava rasplodnjaka je sve nesigurnija, te iz godine u godinu sve više opada, tako da je 1957. godine nabavljeno svega oko 150 rasplodnjaka za potrebe narodnog govedarstva.

Licenciran može biti samo vrlo dobar rasplodnjak uzgojen u stočarskoj organizaciji ili poljoprivrednom dobru dokazanog porijekla i proizvodnje predaka.

Dok je u godinama prije rata svake godine upućivano samo na uzgojno područje simentalca oko 1000 rasplodnjaka, to se danas u to područje ubacuje 10 puta manje rasplodnjaka.

U godinama poslije rata, a naročito zadnjih godina ublažilo je manjak na rasplodnjacima umjetno osjemenjivanje. Prema podacima centra za umjetno osje-

menjivanje osjemeni se godišnje oko 15% plotkinja na području NR Hrvatske, dok ostaje za prirodni pripust 85% plotkinja od ukupnog brojnog stanja plotkinja.

Kao najnužnije mjere za kvalitetno podizanje stočarstva i stočarske proizvodnje bile bi slijedeće:

a) na cijelom području NR Hrvatske izvršiti stručno i strogo licenciranje rasplodnjaka (bikova, pastuha, nerastova i prema potrebi i ovnova). Odluka o odabiranju (licenciranju) muških rasplodnjaka grla bikovi i pastusi donesena je u Službenom listu FNRJ br. 35 od 3. VIII. 1955. Objelodanjeni su propisi o licenciranju ovnova i nerastova. (Naredba o odabiranju) licenciranju ovnova i nerastova. Narodne novine br. 53 od 26. XI. 1958.

b) sve nelicencirane rasplodnjake kastrirati i uvesti eksemplarne novčane kazne za sve one držaoce nelicenciranih rasplodnjaka, koji pripuste takve rasplodnjake na plotkinje.

c) umjetno osjemenjivanje kod goveda proširiti na područja, gdje to terenske prilike dozvoljavaju tako, da se tim akcijama obuhvati najmanje 20% plotkinja.

d) manjkajući broj rasplodnjaka utvrđen prilikom licenciranja staviti u obavezu narodnom odboru općine i kotara, da osigura novčana sredstva iz fondova za unapređenje poljoprivrede za nabavu potrebnog broja rasplodnjaka uz kooperaciju sa općom poljoprivrednom zadrugom, koja djeluje na tom području. U tu svrhu bi se poljoprivredni fondovi NO-a koristili sa 40%. Kod toga bi predvidivo trebalo donijeti Izvršno vijeće Hrvatske Uredbu, propisnik i sl. kojim bi općinski narodni odbori mogli i u vidu posebnog prireza po domaćinstvu ili plotkinji osigurati novčana sredstva, iz kojih bi se obavezno nabavljali rasplodnjaci iz stočarskih organizacija za potrebe zemaljskog stočarstva, pomagale akcije umjetnog osjemenjivanja i uzgojno selekcijski rad stočarskih organizacija.

Donošenjem jedne takve Uredbe (Uputstva ili sl.) od strane Izvršnog vijeća Hrvatske, dala bi se narodnim odborima mogućnost nametanja posebnih obaveza proizvođačima kao doprinosi za specijalne fondove, koji bi se trošili isključivo za navedene svrhe.

Takav prijedlog Izvršnom vijeću Hrvatske trebao bi podnijeti Sekretarijat za poljoprivredu u zajednici sa sekretarijatom za financije NR Hrvatske.

Prema dosadašnjoj praksi i iskustvu vidjelo se, da postavljeno geslo »kome treba rasplodnjak, neka si ga i nabavi« da takva postavka za naše prilike još za sada ne odgovara. Ta iskustva našu privredu stajali su do sada godišnje nekoliko milijardi dinara, kako to proizlazi iz navedene kalkulacije.

PROIZVODNJA KVALITETNIH RASPLODNJAKA ZA POTREBE NARODNOG STOČARSTVA

Stočarske organizacije Hrvatske s ekonomijama poljoprivrednih zadruga i poljoprivrednih dobara mogu bez velikih poteškoća proizvoditi kvalitetan rasplodni materijal. U proizvodnju takvog materijala ne ulaze jednostavno iz razloga, što je proizvodnja takve robe skupa, a i riskantna, jer nema nikakve garancije, da će moći proizvedenu robu sigurno plasirati polučivši za nju i odgovarajuću cijenu.

Ta nesigurnost plasiranja reprodukcionog materijala, koja traje kod nas već više godina razlog je, da proizvođači u stočarskim organizacijama sve manje i manje proizvode muški reprodukcioni materijal. Dok su primjerice prije rata pa i u godinama neposredno poslije rata stočarske organizacije Hrvatske proizvodile u dovoljnim količinama muški rasplodni materijal, jer su imale i osiguran plasman i uz ra-

zmjerno dobru cijenu, to je u posljednjim godinama takva proizvodnja skoro prestala. Danas sve teže i teže nalazimo u stočarskim organizacijama uzgojenih kvalitetnih rasplodnjaka, tako da se nameće danas kao poseban problem pronaći dvadesetak prvorazrednih rasplodnjaka i to na našem najaktivnijem govedarskom uzgojnom području.

U jednoj organiziranoj proizvodnji sa sigurnim plasmanom uz odgovarajuću cijenu kojom takvu robu treba platiti, kadar je današnji fond plotkinja poljoprivrednih dobara, te stočarskih organizacija proizvoditi stalno tolike količine rasplodnjaka da mogu pokrivati uvijek potrebe narodnog stočarstva. Proizvođačima rasplodne stoke treba tretirati stočarske organizacije te dati im mogućnost i uslove da odigraju u unapređenju stočarstva i popravljanju njegove kvalitete onu ulogu, koju kao takve organizacije i trebaju imati, a takvu su ulogu vršile u historiji našeg stočarstva.

POTREBA FINACIJSKIH SREDSTAVA ZA NABAVU RASPLODNJAKA

Za najnužnije potrebe NR Hrvatske trebalo bi nabavljati godišnje oko 1.500 rasplodnih bikova. Prosječna cijena jednom rasplodnjaku iznosila bi oko 150.000 Din. tako da bi ukupna suma za nabavu rasplodnjaka iznosila samo 225.000.000 Din.

Prema naprijed iznesenom, na području NR Hrvatske nastaju godišnji gubici uslijed nedostajanja rasplodnjaka 900 milijuna Din a uslijed djelovanja loših rasplodnjaka gubici iznose daljnja 774 milijuna dinara, što iznašaju ukupno godišnji gubici u govedarskoj proizvodnji 1,674 milijarde dinara. Navedeni podaci jasno govore, kako zapravo mala sredstva treba utrošiti, da bi se izbjegli tako veliki gubici u narodnoj privredi. Za uloženi 1 dinar dobivamo 7,5 Din (1674:225=7,4).

Opadanje kvalitete stočnog fonda iz godine u godinu najrječitije govori, da se ovaj gorući problem treba najhitnije riješiti a njegovo rješenje spada u najprioritetnije zadatke NR Hrvatske iz dcmene unapređenja stočarstva i stočarske proizvodnje.